GYOTENING "DIE WAHLVERWANDTSCHAFTEN" ROMANIDA KIMYOVIY YAQINLIK METAFORASINING BADIIY TALQINI

Budikova Marguba Xoshimovna
Mustaqil izlanuvchi
Andijon davlat tibbiyot instituti
budikova@gmail.com.

Annotatsiya. Ushbu tezisda I.V. Gyotening "Die Wahlverwandtschaften" ("Hamroz dillar") romanida kimyoviy yaqinlik tushunchasining badiiy-falsafiy mazmuni tahlil qilinadi. XVIII-XIX asrlar tabiiy-ilmiy terminologiyasiga mansub "Wahlverwandtschaft" tushunchasining adabiy matnga ko'chirilishi, uning insoniy munosabatlarni ifodalovchi ko'p qatlamli metafora sifatidagi vazifasi yoritiladi. Eduard, Sharlotta, Kapitan va Ottiliya o'rtasidagi munosabatlarning kimyoviy birikish va qayta birikish jarayonlari bilan qiyoslanishi orqali tabiiy mayl, axloqiy tanlov, erkinlik va mas'uliyat o'rtasidagi ziddiyat ochib berilishi asoslanadi.
Kalit so'zlar: Gyote, "Die Wahlverwandtschaften", "Hamroz dillar", kimyoviy yaqinlik, metafora, badiiy talqin, tabiiy mayl, axloqiy mas'uliyat, erkinlik.

Аннотация. В данном тезисе рассматривается художественно-философская интерпретация понятия химического сродства в романе И.В. Гёте "Die Wahlverwandtschaften" ("Родственные души", узб. Hamroz dillar). Особое внимание уделяется трансформации естественно-научного термина Wahlverwandtschaft, распространённого в научной терминологии XVIII-XIX веков, в многослойную художественную метафору, посредством которой раскрывается специфика человеческих взаимоотношений. Сопоставление отношений между Эдуардом, Шарлоттой, Капитаном и Оттилией с процессами химического соединения и перераспределения позволяет выявить центральное противоречие произведения, взаимодействие естественного влечения, нравственного выбора, свободы и ответственности.
Ключевые слова: И.В. Гёте, "Die Wahlverwandtschaften", "Hamroz dillar", химическое сродство, художественная метафора, художественная интерпретация,естественное влечение, нравственный выбор,ответственность, свобода.

Abstract. This thesis analyzes the artistic and philosophical interpretation of the concept of chemical affinity in J.W. Goethe's novel "Die Wahlverwandtschaften" ("Elective Affinities", Uzbek: "Hamroz dillar"). Particular attention is paid to the

transformation of the natural-scientific term Wahlverwandtschaft, widely used in the scientific terminology of the eighteenth and nineteenth centuries, into a multilayered literary metaphor through which the complexity of human relationships is represented. The comparison of the relationships among Eduard, Charlotte, the Captain, and Ottilie with processes of chemical combination and recombination reveals the central conflict of the novel, namely the tension between natural inclination, moral choice, freedom, and responsibility.
Keywords: J.W. Goethe, Die Wahlverwandtschaften, Hamroz dillar, chemical affinity, literary metaphor, literary interpretation, natural inclination, moral choice, responsibility, freedom.

Kirish

I.V. Gyotening "Die Wahlverwandtschaften" romani nemis mumtoz adabiyotining g'oyaviy-falsafiy jihatdan murakkab asarlaridan biri bo'lib, uning nomi va badiiy konsepsiyasi gyoteshunoslikda turli talqinlarga sabab bo'lgan. Roman nomidagi "Die Wahlverwandtschaften" tushunchasi dastlab kimyo sohasida qo'llanib, muayyan moddalarning boshqa moddalar bilan birikishga moyilligini ifodalagan. Gyote mazkur tabiiy-ilmiy tushunchani badiiy matnga olib kirib, unga insoniy munosabatlar, tabiiy tortilish, axloqiy tanlov va mas'uliyat muammolarini ifodalovchi yangi semantik yuk beradi. Romanning o'ziga xosligi shundaki, unda tabiiy qonuniyat bilan inson irodasi o'rtasidagi munosabat bir yoqlama emas, balki murakkab badiiy-falsafiy muammo sifatida talqin qilinadi. Shu jihatdan kimyoviy yaqinlik metaforasining asardagi badiiy vazifasini aniqlash roman mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqot maqsadi - "Die Wahlverwandtschaften" romanida kimyoviy yaqinlik tushunchasining badiiy metaforaga aylanishi va uning personajlar munosabatlari, tabiiy mayl hamda axloqiy mas'uliyatni yoritishdagi vazifasini aniqlash.

Material va metodlar. Tadqiqot materiali sifatida I.V. Gyotening "Die Wahlverwandtschaften" romanining nemischa nashri hamda uning o'zbek tilidagi "Hamroz dillar" tarjimasi olindi. Shuningdek, asarning badiiy-falsafiy xususiyatlariga bag'ishlangan J. Adler, W. Benjamin va N. Boyle tadqiqotlariga murojaat qilindi.

Tahlilda qiyosiy, kontekstual, semantik-uslubiy va interpretativ tahlil metodlari qo'llanildi. "Wahlverwandtschaften" tushunchasining tabiiy-ilmiy ma'nosi bilan badiiy matndagi metaforik ma'nosi o'zaro qiyoslandi, shuningdek, ushbu tushunchaning roman personajlari o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirishdagi funksiyasi tahlil qilindi.

Natijalar. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Gyote "Wahlverwandtschaften" tushunchasini oddiy ilmiy termin sifatida emas, balki roman poetikasini shakllantiruvchi muhim badiiy vosita sifatida qo'llaydi. Eduard va Sharlottaning mavjud nikoh munosabatlariga Kapitan hamda Ottiliyaning kirib kelishi natijasida shakllangan yangi hissiy munosabatlar kimyoviy moddalarning ajralishi va yangi birikmalar hosil qilishi bilan qiyoslanadi. Mazkur parallelda Eduardning Ottiliyaga, Sharlottaning esa Kapitanga nisbatan hissiy yaqinlashuvi tabiiy tortilish hodisasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu tariqa ilmiy tushuncha inson munosabatlarining badiiy modeliga aylantiriladi. Biroq roman tahlili personajlarning xatti-harakatlarini faqat tabiiy qonuniyatlar bilan izohlash yetarli emasligini ko'rsatadi. Kimyoviy yaqinlik insonlar o'rtasidagi tabiiy maylni anglatgan holda, personajlarning axloqiy tanlov qilish imkoniyatini bekor qilmaydi. Aksincha, tabiiy tortilish bilan ijtimoiy va axloqiy mas'uliyat o'rtasidagi qarama-qarshilik roman dramatizmini kuchaytiradi.

Muhokama . Gyote tomonidan kimyoviy jarayonlarning insoniy munosabatlarga ko'chirilishi romanning eng muhim badiiy-falsafiy xususiyatlaridan biridir. J. Adler tadqiqotlarida "Wahlverwandtschaften" tushunchasining Gyote davridagi kimyoviy bilimlar bilan bog'liqligi alohida ko'rsatiladi. Ushbu ilmiy asos roman metaforikasini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, kimyoviy modelni inson xatti-harakatlarini qat'iy belgilab beruvchi deterministik "formula" sifatida talqin qilish asarning mazmunini toraytiradi. Romanda inson tabiiy maylga ega mavjudot sifatida tasvirlansa-da, u axloqiy qaror qabul qilish mas'uliyatidan ozod etilmaydi. W. Benjaminning roman haqidagi talqinlarida ham asardagi muhabbat, nikoh va axloqiy mas'uliyat o'zaro bog'liq tushunchalar sifatida qaraladi. N. Boyle tadqiqotlari esa asarning shakllanish jarayonini va undagi g'oyaviy-falsafiy qatlamlarning murakkabligini yoritishga xizmat qiladi. Demak, romandagi "Wahlverwandtschaften" metaforasi inson tabiatidagi tabiiy ehtiros va ongli tanlov o'rtasidagi ziddiyatni ochishga xizmat qiladi. Kimyoviy jarayon bilan inson munosabatlari o'rtasidagi o'xshashlik shu jihatdan shartli bo'lib, badiiy model sifatida ishlaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak I.V.Gyotening "Die Wahlverwandtschaften" romanida kimyoviy yaqinlik tushunchasi tabiiy-ilmiy mazmun doirasidan chiqarilib, ko'p qatlamli badiiy-falsafiy metaforaga aylantirilgan. U personajlar o'rtasidagi tabiiy tortilish, hissiy yaqinlik va munosabatlarning o'zgarishini ifodalash bilan birga, inson erkinligi, tanlov va axloqiy mas'uliyat masalalarini ham yoritishga xizmat qiladi. Shu sababli romandagi kimyoviy jarayonlarni inson hayotining tayyor formulasi deb emas, balki tabiiy mayl va axloqiy zarurat,

erkinlik va mas'uliyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy tadqiq etish vositasi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademnashr, 2013.- B. 396.
2. Gyote I.V. Muhabbatnoma. Hamroz dillar. - Toshkent: Sharq, 2013. - B. 196.
3. Goethe J.W. von. Die Wahlverwandtschaften. 19. Aufl. - München: dtv Verlagsgesellschaft, 2023.- S. 41.
4. Adler J. „Eine fast magische Anziehungskraft". Goethes Wahlverwandtschaften" und die Chemie seiner Zeit.- München: C.H. Beck, 1987. - S. 9.
5. Benjamin W. Goethes Wahlverwandtschaften // Gesammelte Schriften. Bd. I.1 / Hrsg. von R. Tiedemann, H. Schweppenhäuser. - Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1974. - S. 123-202.